

En ook de liefde

Ander werk van Drago Jančar in Nederlandse vertaling bij Querido

Die nacht zag ik haar (roman, 2018)

Drago Jančar

En ook de liefde

Uit het Sloveens vertaald
door Roel Schuyt

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV
2019

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie
van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Deze vertaling werd gepubliceerd met steun
van de Slovenian Book Agency.

JAK SLOVENIAN
BOOK
AGENCY

Oorspronkelijke titel *In ljubezen tudi*

Published by arrangement with Beletrina Academic Press

www.beletrina.com

Copyright © 2017 Drago Jančar

Copyright vertaling © 2019 Roel Schuyt/

Em. Querido's Uitgeverij BV,

Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam

Omslag Ilona Snijders

Omslagbeeld James Gunn © Christie's Images/

Bridgeman Images

Foto auteur Jože Suhadolnik

ISBN 978 90 214 1717 2 / NUR 302

www.querido.nl

Inhoud

DEEL EEN

Het meisje van de foto 7

DEEL TWEE

Omhelzing in de molen 135

DEEL DRIE

De kamer aan het meer 277

DEEL VIER

De vluchteling 303

Noten van de vertaler 349

DEEL EEN

Het meisje van de foto

Op een oude foto, die door een onbekende fotograaf is genomen, zien we twee slanke meisjes: het ene in een geruit rokje, een licht jasje en donkere kousen, en het andere in een elegante donkere jas en met mooie vlechten die op haar rug vallen. Zij draagt geen kousen. Zo te zien zijn het de laatste warme zomerdagen, de allerlaatste zwoele ademtocht van de zomer, of misschien de eerste dagen van september. Het is een ochtendopname met mensen die haastig ergens naartoe gaan, je ziet een vrouw met een aktetas en een paar mensen die er zomaar staan. Daar is een man met een fiets aan de hand, die met iemand staat te praten, waarschijnlijk over het weer, iemand anders neemt een trekje van zijn sigaret en blaast de rook de vredige, wijde wereld in. Wie iets aandachtiger kijkt, ziet misschien dat er met het opschrift op het gebouw links iets is gebeurd: HOTEL OREL is veranderd in HOTEL ADLER; het is een kleine aanpassing, de praktisch ingestelde eigenaar hoefde maar twee nieuwe letters te laten maken, de A en de D, en hij heeft het Sloveense woord RESTAVRACIJA veranderd in RESTAURANT. Rechts onderaan, met zijn rug naar de fotograaf, loopt een man in uniform. In zwarte laarzen en een grijze legerjas, en met een pistool aan zijn koppelriem. Het idyllische beeld van een rustige morgen aan het begin van de herfst op een straat in Maribor verandert ineens in een momentopname vol

onzichtbare spanning: waar komt die man in uniform vandaan, waar loopt hij naartoe? Hij behoort waarschijnlijk tot een eenheid van de *Schutzstaffel*, het is een onbekende ss'er die zich van de onderrand van de foto naar de achtergrond begeeft. Hij zal niet lang onbekend blijven: een ogenblik later kijkt het blonde meisje in haar geruite rokje en haar zwarte kousen zijn kant op en vraagt aan haar vriendin: 'Hé, was dat niet Ludek?'

Haar vriendin, het meisje met de vlechten, ziet nog net op tijd het profiel van de passerende Duitse officier.

'Dat zou heel goed kunnen. Alleen ziet hij er een stuk ouder uit,' zegt ze glimlachend.

Maar als ze het gezicht van haar vriendin ziet, wordt ze weer ernstig.

Het meisje in het geruite rokje en de zwarte kousen kijkt bezorgd, ze lijkt ergens mee te zitten, misschien heeft ze daar net met haar vriendin over gepraat, en ineens weet ze het zeker.

'Ja, dat is hem,' zegt ze, 'ik herken hem.'

Ze kijken hem na.

'Denk je dat ik naar hem toe moet gaan?' vraagt het meisje in het geruite rokje met een opgewonden, trillende stem.

'Als ik jou was, zou ik dat doen,' zegt haar vriendin met de lange vlechten, ze knikt bemoedigend: 'Wat heb je te verliezen?'

Het meisje in het geruite rokje wiebelt zenuwachtig van het ene been op het andere.

'Ik zal het aan mijn vader vragen, misschien wil hij wel met hem praten, hij kent hem vrij goed.'

En dan, even later: 'Als hij dat tenminste wil.'

'Sonja!' roept haar vriendin, en zegt met een bijna plagerige glimlach: 'Ik denk dat het beter is als je zelf naar hem toe gaat.'

Die glimlach is net te veel. Sonja, die nerveus aan haar handtasje frummelt, is niet in de stemming om te lachen, zelfs niet om te glimlachen, maar dat zal ze straks wel moeten; als ze van die man in uniform iets gedaan wil krijgen, heeft ze haar allerliefste glimlach nodig.

De man is met zijn resolute pas al bijna in de achtergrond van de foto opgegaan, hij loopt naar de straat die nu Burggasse heet.

‘Ik ga het erop wagen,’ zegt het meisje in het geruite rokje, ze klemt haar tasje wat steviger vast en rent de officier achterna. Als ze gewoon flink doorloopt, zal ze hem nooit inhalen. Ze moet echt rennen.

2

Ik zie hoe ze over de stoep van de Slovenska Ulica langs de ramen van koffiehuis Astoria de geüniformeerde man achterna rent; een paar jaar geleden heette die straat nog de Slovenska Ulica, en nog langer geleden, toen de stad bij Oostenrijk hoorde, was het de Windischstrasse, maar nu is het de Burggasse, ze rent de Duitse officier achterna, ze komt steeds dichterbij. Ze verliest hem even uit het oog, de officier gaat een straat in die iets omhoogloopt, een paar jaar geleden heette die nog de Tyrševa en nu is het de Herrengasse. Het meisje in haar geruite rokje, Sonja, blijft op de hoek staan, haalt diep adem en kijkt hem na. Zo te zien heeft ze zich bedacht, ze kan het niet. Maar ze moet wel, een verwachtingsvol gevoel fluistert haar in dat ze het moet doen. Dan neemt ze een besluit en holt omhoog, de straat in. Even later loopt ze bijna naast hem, ze probeert gelijkmatig te ademen, ze wil dat het lijkt alsof ze gewoon wandelt, alsof ze op weg is naar het park, of iets te doen heeft waarvoor ze toevallig dezelfde kant op moet. Ze loopt bijna naast hem, nog maar een paar passen, misschien kan ze opnieuw niet besluiten of ze hem al dan niet zal aanspreken, wellicht durft ze het niet en klopt haar hart ineens veel sneller. Dan haalt ze hem in, kijkt naar hem om en zegt, alsof ze hem nu pas herkent: ‘Nee maar, ben jij het, Ludek?’

De officier kijkt haar aan.

‘Herken je me niet meer?’ vraagt het meisje met het geruite rokje glimlachend, ze moet wel glimlachen.

De man blijft staan en neemt haar op, het is duidelijk dat hij haar niet herkent.

‘Weet je echt niet meer wie ik ben?’ vraagt het meisje en ze houdt haar tasje tegen haar borst geklemd. ‘Ik ben het, Sonja.’

‘Wat wilt u?’ vraagt de officier in het Duits, op een onaangename, bitse toon, en hij kijkt haar aan met een priemende blik waarin tegelijk iets van nieuwsgierigheid is te bespeuren, misschien komt ze hem toch bekend voor.

Sonja kent ook Duits, ze heeft er geen moeite mee, ze heeft het op het gymnasium geleerd en tegenwoordig spreekt bijna iedereen in deze stad Duits. Daarom is de man even in de war omdat ze hem, een officier in Duits uniform, in het Sloveens aansprak. Het gesprek had hier kunnen eindigen, nog voordat het goed en wel begonnen was, al kent Ludek ook Sloveens, en dat weet Sonja heel goed, want ongeveer vijftien jaar geleden, toen ze nog een klein meisje was, sprak hij het ook.

‘We hebben samen op de Pohorje geskied,’ zegt Sonja snel in het Duits, ‘u had een blauwe trui aan.’ Ze spreekt hem nu aan met ‘u’, zijn blik en zijn stem zijn zodanig dat ze niet ‘jij’ of ‘Ludek’ tegen hem durft te zeggen.

‘U droeg toen een blauwe trui,’ gaat ze haastig door, en ze glimlacht, ‘met een witte streep... u kende mijn vader, hij heet Anton, Anton Belak... u herinnert zich hem vast nog wel... we zijn een keer samen gaan skiën, u hielp me overeind toen ik in de sneeuw was gevallen, ik was helemaal nat...’

Ze zegt dat allemaal in één adem en kijkt hem afwachtend aan.

Als de officier de naam van haar vader hoort, begint er bij hem iets te dagen, maar je kunt zien dat hij het eigenlijk niet wil weten, toen noemden ze hem nog Ludek, nu heet hij Ludwig, zo heeft hij altijd geheten, maar destijds gebruikten ze voor zijn naam alleen die Sloveense verbastering.

Hij kijkt haar aan en begint ineens te glimlachen.

‘Ja, daar hebben we inderdaad geskied.’

‘En ik viel in de sneeuw.’

‘Viel u in de sneeuw?’

‘Ja, en u hielp mij. Ik was helemaal nat, en ik was een stok kwijt.’

‘Een stok?’

‘Ja, een skistok, we hebben er nog naar gezocht.’

Ludwig kijkt op zijn horloge.

‘En uw vader?’ vraagt hij. ‘Hoe gaat het met hem?’

Hij wacht haar antwoord niet af, hij heeft haast, want hij heeft in deze stad een verantwoordelijke, uiterst verantwoordelijke taak, hij kan niet eindeloos lang op straat met een meisje staan babbelen dat hij ooit een keer uit de sneeuw heeft opgetild, en haar skistok misschien ook, hij kijkt op zijn horloge en zegt dat zijn werk hem roept. Maar hij denkt tegelijk: zo, kijk eens aan wat voor vrouw is dat meisje intussen geworden, ik zou haar met alle plezier opnieuw overeind helpen.

‘En na uw werk?’ vraagt Sonja, en ze voelt dat ze begint te blozen. ‘Misschien kunnen we na uw werk een kopje thee drinken, in het koffiehuis?’

De man kijkt haar verbaasd en een beetje wantrouwig aan. Met het werk dat hij doet, kan het niet anders of hij wordt van zo’n vraag wat achterdochtig.

‘Is er iets met uw vader?’ vraagt hij zonder omwegen, want hij vermoedt dat er achter dat kopje thee een probleem zit waar dat meisje over wil praten.

‘Nee, niet met mijn vader,’ zegt Sonja zacht.

‘Als het iets officieels is, verzoek ik u naar mijn bureau te komen,’ zegt Ludwig, hij knikt beleefd en vervolgt zijn weg.

Sonja kijkt zwijgend naar de grond. Ze klemt haar tasje zo stevig vast dat haar knokkels wit worden. Ze zou hem achterna kunnen gaan en zeggen dat ze samen een stukje zouden kunnen oplopen. Maar nee, ze brengt het niet meer op, ze heeft gedaan wat ze kon. Ze blijft staan en kijkt hem na.

‘Alleen maar een kopje thee,’ roept ze, ze weet zelf niet waar ze de moed vandaan haalt om zichzelf zo te vernederen. Om een Duitse officier midden op straat om een afspraak te smeken. Ook al is het Ludek, met wie ze in haar jeugd heeft geskied. Ze merkt hoe de voorbijgangers veelbetekenend haar kant op kijken, terwijl hij zijn resolute pas inhoudt, zich met een glimlach naar haar omdraait en zegt: ‘Goed. Morgenmiddag ben ik vrij. Om vijf uur in Theresienhof. En ik heet niet Ludek, maar Ludwig.’

Sonja knikt, ze blijft op straat staan en kijkt naar Ludwigs brede rug, zijn zwarte laarzen en de resolute pas waarmee hij zich in zijn ss-uniform naar zijn belangrijke werkzaamheden begeeft. Ze weet waar Theresienhof is, een paar jaar geleden was het nog *Velika Kavarna*, het Groot Koffiehuis, en nu zitten er Duitse officieren; meisjes als Sonja horen daar niet te komen, maar zij moet wel, ze kan niet anders.

3

‘Jouw Duits,’ zegt Ludwig Mischkolnig, terwijl hij een sigaret opsteekt, ‘jouw Duits is werkelijk voortreffelijk.’

Hij is nu in burger, hij draagt een elegant donker pak met een smal blauw streepje. Sonja vindt hem nu veel meer lijken op de Ludek die ze van vroeger kent.

‘Waarom zeg je “u” tegen mij, dat hoeft toch niet, we kennen elkaar al zo lang.’

Sonja wil graag met hem praten alsof ze elkaar al heel lang kennen, en dat is ook zo, al herinnert hij zich dat waarschijnlijk nog maar vaag.

‘Ja, toch,’ zegt Ludwig. ‘Toen ik je daar, op de Pohorje, uit de sneeuw overeind hielp, was je nog een klein meisje.’

‘Niet echt klein, hoe oud was ik toen? Ik denk twaalf. Maar ik kan het me nog goed herinneren. De grote mensen dronken

glühwein en de kinderen kregen koekjes, mijn moeder had ze zelf gebakken.’

‘Ja, glühwein, inderdaad.’

Hij blaast een rond wolkje tabaksrook uit, dat boven zijn hoofd in een trillend kringetje verandert. Hij bestudeert zijn blauwe rookkunstwerkje vol trots, Sonja ziet het ook, ze zou geglimlacht hebben als ze niet met zo’n serieus probleem zat, misschien is het wel goed om even te lachen, en ze begint een beetje gedwongen te giechelen.

‘Hoe doe je dat?’ vraagt ze. Ze doet haar best om hem vol bewondering aan te kijken, maar dat lukt haar niet, ze ziet in zijn groene ogen een kille glans.

‘Wil je het ook proberen?’

‘Ik rook niet,’ zegt Sonja.

Maar dat is niet waar. Ze heeft met haar vriend wel eens gerookt. Meer voor de grap, ze vond het wel leuk om in bed te roken.

‘Het is niet moeilijk,’ zegt Ludwig glimlachend. ‘Kijk maar.’ Hij blaast opnieuw een blauwachtig kringetje naar het plafond en kijkt hoe het oplost. Alsof hij niet dringend ergens naartoe hoeft en tijd genoeg heeft. Dan moet Sonja haar blik van dit luchtige spelletje afwenden, want er komt ineens een vreemde gedachte bij haar op: op dezelfde manier stuurt hij zijn kringetjes naar het plafond als hij op zijn bureau iemand ondervraagt. Hij stelt een vraag, laat een kringetje opstijgen, kijkt zijn slachtoffer aan en wacht op antwoord.

‘Jouw Duits,’ zegt Ludwig, en hij buigt zich over de tafel iets naar haar toe, ‘is zo... hoe zal ik het zeggen, zo vloeiend. En zo duidelijk, je spreekt elk woord zo goed gearticuleerd uit.’

‘Ik heb geneeskunde gestudeerd in Graz. Aan de Karl-Franzens-Universität.’

‘O!’

Mischkolnig is blijkbaar verrast. Er glijdt een vriendelijke

glimlach over zijn gezicht, zijn ronde 'O' doet denken aan de kringetjes die hij laat opstijgen naar het plafond van het Groot Koffiehuis, dat nu Theresienhof heet.

'O, je bedoelt de Reichsuniversität,' zegt hij, 'want we hebben die belachelijke Oostenrijkse namen afgeschaft.'

Ze knikt: afgeschaft. Haar vader vindt die Oostenrijkse naam juist zo voornaam klinken. Zeker voor zo'n oude, eerbiedwaardige instelling.

'Maar ik ben ermee gestopt,' zegt ze.

'Waarom?'

Ze wil niet zeggen waarom ze gestopt is.

'Het is oorlog.'

Mischkolnig moet lachen.

'Waarom zouden de mensen in de oorlog niet studeren, de universiteiten zijn open, de fabrieken draaien, alles functioneert, het leven gaat gewoon door.'

Als hij zich naar haar toe buigt, ziet hij dat ze onder haar ogen, op haar wangen en als je goed kijkt ook in haar hals, kleine sproetjes heeft. Een gladde hals, een vloeiend Duits, een soepel, veerkrachtig meisje.

'Onze leraar Duits op het gymnasium,' zegt ze ineens, om geen antwoord te hoeven geven op zijn vraag over haar studie en de reden waarom ze daarmee gestopt is, 'heeft in Frankfurt gestudeerd.'

'Het gaat er niet om waar je leraar gestudeerd heeft.' Hij glimlacht en legt uit waar het wel om gaat: 'Het gaat erom dat jullie, degenen die deze taal leren, haar kracht en schoonheid beter zullen aanvoelen. Hoe zal ik het zeggen... je bent nog jong en vitaal, jouw uitspraak is heel precies en heel fris. Je zult het niet geloven: toen ik naar Graz ging, waarschijnlijk vlak na de dag dat we geskied hadden, was dat voor een cursus om zuiver Duits te leren. Het Duits van Schiller en Goethe. Voordat ik carrière begon te maken, werkte ik in een drukkerij, ik was elke dag met taal bezig,

met het gedrukte woord, ik weet wat taal is en ik weet wat cultuur is. Als ik van dat vreselijke dialect hier in Marburg¹ af wilde komen, moest ik er iets aan doen.’

Hij lacht. Het is een grappig idee dat hij, Ludwig Mischkolnig, wiens familie hier al sinds lang de zuidgrens van de Duitse taal en cultuur bewaakt, woorden en zinnen leerde uitspreken zoals Schiller en Goethe dat ongetwijfeld hadden gedaan.

‘Onze leraar vertelde,’ flapt Sonja er ondoordacht uit, ‘dat het Duits in Maribor teruggaat op een dialect uit Beieren. Misschien zijn jullie voorouders wel uit Beieren hierheen gekomen.’

Ludwig lacht niet meer. Want dat is niet alleen belachelijk, en ook niet gewoon dom, het is oerstom, regelrecht krankzinnig. Een oud dialect? Van zijn voorouders? Waar komen jullie voorouders dan vandaan, denkt hij, ja, uit de Russische moerassen, dat was de streek waaruit ze in hun smerige bontvellen hierheen gekomen waren.

‘Jouw leraar is een grote stommeling,’ zegt hij kalm. ‘Ook al heeft hij honderdmaal in de geboortestad van Goethe gestudeerd. Geeft hij nog steeds les op dat gymnasium?’

Sonja schudt haar hoofd. Dit gesprek achter een kopje thee en onder de kringetjes sigarettenrook die naar het plafond opstijgen, dreigt ineens de verkeerde kant op te gaan, dom gansje, zegt ze tegen zichzelf, ik ben hier toch niet gekomen om die man te provoceren?

‘Ik denk dat ze hem de stad uit hebben gestuurd, misschien zit hij nu ergens in Servië.’

‘Daar hoort hij ook,’ zegt hij, ‘op de mestvaalt van Europa.’

Sonja kijkt voor zich uit en neemt een paar slokjes thee. Mischkolnig observeert haar. Toen ze hem op straat aansprak, bloosde ze, nu schiet haar blik alle kanten op, ze kan hem niet recht aankijken, haar bruine ogen dwalen door de grote ramen naar buiten, naar de verte, over de Drava, naar de groene heuvels aan de andere kant van de rivier. Wat voor band heeft ze daarmee?

Mischkolnig kent de ogen van de mensen heel goed: ogen die liegen, die zich niet bloot willen geven, ogen die hulpeloos door het vertrek dwalen en wanhopig naar een steunpunt zoeken waarvan ze redding verwachten, maar dat ze nergens kunnen vinden. In haar ogen, boven haar wangen met sproetjes, ziet hij niets van dat alles, het zijn ogen van een jeugdige onschuld, waarin hoogstens te lezen staat dat ze voor iemand wil bemiddelen en dat zij hem om hulp wil vragen; nou, we zullen wel zien wat ze wil.

Dan glimlacht hij weer, hij weet dat het niet gek bedacht was, van die Servische mestvaalt, hij zou het ook een keer op zijn bureau moeten zeggen. En als hij toch zo ordinair bezig is, kan het misschien nog wel mooier: de dikke darm van Europa, want als je op de landkaart kijkt, zie je dat Servië, het land dat Oostenrijk te gronde gericht heeft, eruitziet een dikke darm.

Ze zwijgt. Ze had altijd veel sympathie voor haar leraar Duits, het heeft hem helaas weinig geholpen dat hij de Duitse taal en cultuur zo bewonderde. Deze Ludwig en zijn mannen hebben hem, net als zoveel anderen uit deze stad, vooral leraren en geestelijken, op de trein gezet. Naar Servië, een gebied waar ze zelf overigens niets tegen heeft. En de man met wie ze nu zit te praten, is niet de Ludek van vijftien jaar geleden, hij is niet iemand van wie je veel kunt verwachten. Ze raakt in de war en zou het liefst opstaan en weggaan. Maar zijn lesje over taal is nog niet afgelopen, Mischkolnig vindt dat hij dat meisje nog meer moet vertellen.

‘Je moet goed begrijpen: een Duits dialect is nog altijd Duits. Die taal zit ons in het bloed, snap je? Die zit in ons hele organisme en is ons met het bloed doorgegeven, de tien generaties vóór mij spraken Duits, en dan wordt de taal oud en verliest ze iets van haar diepgang. Bovendien sluipen er vreemde woorden in. Daarom moest ik mijn taal zuiveren. Snap je?’

Sonja knikt, ze snapt het.

‘We zijn een oud volk, met een oude cultuur. Jullie zijn een

jong volk en zullen alles snel leren. Jullie zullen vers, nieuw bloed inbrengen en binnen één generatie zijn jullie betere Duitsers dan wij.'

Sonja is niet van plan een betere Duitser te worden, en haar vader ook niet. Toch zegt ze: 'Tja, wel een interessante gedachte.'

Dat zegt ze alleen voor de lieve vrede: ze is niet gekomen om een uiteenzetting over taal en vers bloed aan te horen, en ook niet om zijn rookkringetjes te bewonderen. En ze knikt. En ze groet beleefd de officieren die langs hun tafel komen en eerbiedig *cavalier* Ludwig begroeten, zoals een oudere heer in rijkostuum en rijlaarzen net zei: *Herr Kavalier* Mischkolnig is vandaag in mooi gezelschap, mijn respect. Ze is hier niet om in het gezelschap van haar in burgerkleding gestoken cavalier netjes dag te zeggen tegen de andere, meestal geüniformeerde cavaliers, die langs hen lopen en waarmee het koffiehuis vol zit.

'Ach, dat was ik helemaal vergeten,' zegt ze, 'je moet de groeten hebben van mijn vader.'

Ze heeft dat verzonnen in de hoop dat hij van een verdere monoloog over taal en cultuur zal afzien. En over de mestvaalt van Europa. Als haar vader geweten had dat ze tussen Duitse officieren in het Groot Koffiehuis zat, zou hij vast erg ontdaan zijn geweest. Die Ludek, had hij dan gezegd, was best een fatsoenlijke kerel, totdat hij bij die drukkerij ging werken. Toen kreeg hij ineens de kolder in zijn kop, eerst zat hij bij de *Kulturbund* en toen ging hij in het geheim naar Oostenrijk. Hoe kan het toch, zou hij gezegd hebben, want dat zei hij vaak, dat mensen zulke schoften kunnen worden? Het zou hem vast verdriet hebben gedaan als hij geweten had dat ze hier met Ludek zat en de rookwolkjes bewonderde waar hij zo knap, met alleen zijn lippen, van die mooie kringetjes van wist te maken.

'O,' zegt Ludwig verheugd, 'dat is goed om te horen. Werkt hij nog altijd in het ziekenhuis?'

'Jazeker,' zegt Sonja, 'bij chirurgie.'

‘Dan heeft hij vast wel genoeg te doen,’ zegt hij met een veelbetekenende blik.

‘Ja, wat je zegt.’

Ludwig zwijgt even, alsof hij niet weet of hij dit gesprek met een jongedame die hem duidelijk bewondert, de moeite waard vindt om voort te zetten, of dat hij beter met die zoetige thee kan stoppen en overgaan op cognac. Hij kiest voor het laatste en wenkt de kelner, die met een wit servet over zijn arm aan komt lopen.

Ze blijven even zwijgend zitten, alsof ze elkaar niets meer te vertellen hebben. Als de cognac op tafel staat, neemt Ludwig met een behoedzaam, geroutineerd gebaar het glas in zijn hand, laat de gele vloeistof zachtjes ronddraaien en proeft.

Sonja heeft de indruk dat hij dit net zo goed kan als blauwe kringetjes maken, of misschien nog beter.

‘Hij is uitstekend,’ zegt hij onverwacht in het Sloveens. ‘Wat kijk je verbaasd,’ zegt hij, ‘dacht je dat ik geen Sloveens meer kende?’

Hij buigt naar haar toe en zegt vertrouwelijk: ‘Bij mijn werk komt het goed van pas om ook Sloveens te kennen.’

Sonja voelt hoe het koude zweet over haar rug loopt. Bij *zijn werk*. Ze voelt ook dat het geen zin meer heeft om het over rookwolkjes, taal of cognac te hebben. Ze is hier om iets van hem gedaan te krijgen. En omdat het echt om iets heel serieus gaat, moet ze wel tegen hem glimlachen.

‘Toen we elkaar op straat tegenkwamen,’ zegt ze rustig en met een glimlach, ‘zei ik al dat het niet om mijn vader ging.’

4

Nu zwijgt Ludwig en hij kijkt haar onbewogen aan. Hij is vergeten waar ze het op straat over hadden, maar hij had het vermoeden dat het meisje voor iemand wilde bemiddelen, dat heeft hij wel vaker meegemaakt. Hij meent zich te herinneren dat ze